

Konsultat kombëtare me shoqatat e viktimave dhe shoqërinë civile lidhur me iniciativën KOMRA

Prishtinë, Kosovë
9 maj 2009

Konsultat i organizoi Partners Kosova. Në konsulta kanë qenë të pranishëm 22 pjesëmarrës të cilët e kanë përfaqësuar kryesisht sektorin joqeveritar të Kosovës dhe shoqatat e viktimave. Në mesin e pjesëmarrësve kanë qenë edhe dy përfaqësues të Qeverisë së Kosovës (Komisioni për personat e zhdukur), një imam dhe një gazetarë. Në diskutime kanë marr pjesë katër vëzhgues nga organizatat ndërkombëtare. Fjalët hyrëse i paraqitën Shukrije Gashi (Partners Kosova-Center for Conflict Management, Kosovë), Nataša Kandić (Fondi për të Drejtën Humanitare, Serbi), Salem Čorbo (Kthimi dhe Mbijetesa e Qëndrueshme, BH) dhe Avni Melenica (Shoqata 22. Maji, Kosovë).

Pjesëmarrësit kishin mendime të ndara nëse në Kosovë është më me rëndësi që të krijohet Komisioni Kombëtar mbi të vërtetën (i cili më vonë, pasi të jetë formuar, do të bashkëpunonte me Komisionin rajonal KOMRA), apo që të përcaktohen për KOMRA.

Ky Komision Kombëtar do të jetë legal, e ne së shpejti do ti dërgojmë një letër Kryeministrit, Kryetarit të Kuvendit dhe Ministrisë së Drejtësisë Komisioni të themelohet këtu. [Sa i përket se] kush do ta themeloj, le të urdhëroj ky Komision dhe të bisedoj me themeluesit, e ata janë Fondi për të Drejtën Humanitare, ata në Kroaci dhe në Bosnje. Ata le të bisedojnë me ta se cilat probleme duhet ti zgjidhim ne. Në të kundërtën, ne shoqatat, nuk do të bashkëpunojmë. (Halit Berisha, Shoqata Shpresimi, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Ne nuk do të pengojmë, mirëpo jemi shumë të rezervuar lidhur me anëtarësimin apo themelimin e këtij Komisioni mbi të vërtetën. Ne e dimë se Komisionet e tilla mbi të vërtetën kanë ekzistuar në shumë vende të cilat kanë pasur konflikte, dhe ato herë janë shuar e herë janë rimëkëmbur, përderisa Kosova është krejt e ndryshme nga vendet tjera. Mendoj se edhe ne në Këshill [Këshilli i shoqatave të familjeve të personave të zhdukur nga Kosova], ku marrin pjesë rreth 25 shoqata, gjithmonë e kemi ngritur zërin duke thënë që të formohet një Komision Kombëtar në nivel të Kosovës, do të thotë nga Qeveria e Kosovës, i cili Komision do të mund të punonte dhe të bashkëpunonte me të gjitha shoqatat, Fondin [për të drejtën humanitare] dhe gjithë të tjerët. (Ymer Mërlaku, Shoqata e Familjeve të Personave të Zhdukur nga Klina, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Iniciativa [KOMRA] është e mirë. Iniciativa kombëtare, e cila do të ishte shtetërore, është shumë e mirë. Të japim propozim mirëpo deri sa të themelohet ky Komision kombëtar, le të punojmë e jo të ndalemi. Propozimi është i mirë. Duhet të formohet Komisioni kombëtar, mirëpo të gjithë ne duhet të punojmë [në KOMRA]. Le të mbetet si iniciativë dhe si përfundim i kësaj konference, mirëpo prapë se prapë deri atëherë le të punojmë. (Shaban Terziu, OJQ Landsdowne, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Unë mendoj që nëse këtë ia lëmë në duar OJQ-ve të ndryshme dhe individëve nuk do të arrijmë shumë larg. Kjo është detyrë me të cilën duhet të merret një institucion qeveritar dhe ky Komision kombëtar i cili u përmend këtu, sepse do të ketë më shumë mundësi dhe besoj se ne duhet ta ndihmojmë këtë Komision në mënyra të ndryshme. (Sylejman Bytyqi, ish i dënuar politik nga Ferizaj, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Prandaj, unë edhe një herë dua shkurtimisht të theksoj, le të bëhemi organizëm kombëtar, në një rën fushë, le të punohet. Në fushën tjetër le të punohet edhe ky segment [REKOM], le të jenë dy segmente paralele por mos të ndërpritet puna. (Ruzhdi Jashari, Asociacioni i Familjeve të Viktimave, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Nëse veç bëhet në nivelin kombëtar, nuk do të mund ta evitojmë nevojën e të komunikimit me rajonin. Nuk do të mund ta evitojmë. Le të jenë këto nevoja dhe le të vijë këto nevoja vetvetiu nga njerëzit të cilët punojnë në teren. Mos tu tregojmë atyre se për çka kanë nevojë ata. Dhe nëse kërkesa e tyre është që të qetësohen nevojat e tyre shpirtërore dhe psikologjike, kjo për mua është legjitime dhe duhet llogaritur me këtë. Pas të gjithave jam plotësisht e bindur se kur të themelohet Komisioni në nivel kombëtar, njerëzit do të jenë rehat dhe do të ndihen si pjesë e kësaj iniciative [KOMRA], kur të ndihen se janë të zotët e shtëpive të tyre, për shkak se problemi është më i madh seç mendojmë ne. Këtë që e kemi sot është problem nga e kaluara. (Eli Krasniqi, sociologe, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Tu jepet përkrahja njerëzve të cilët në mënyrë intensive flasin mbi rëndësinë e themelimit të Komisionit mbi të vërtetën në rajonin e Ballkanit. Rëndësinë themelore [Komisioni] e ka për viktimat, familjet, shoqëritë në përgjithësi që të mund të ecet përpara. Ka rëndësi të jashtëzakonshme edhe për marrëdhëniet në rajon dhe marrëdhëniet përbrenda Evropës. Evropa nuk ka pasur asnjëherë një iniciativë të tillë brenda territorit të saj, e cila do të nxirrte në pah një qasje tjetër të hulumtimit të së vërtetës, mirëpo edhe të krijimit të kushteve për pajtim. (Haki Abazi, Fondacioni Rockefeller Brothers, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Nëse themelohet një Komision rajonal, ai nuk do të udhëhiqet nga asnjë organizatë e cila është pjesë e këtij koalicioni në themelim KOMRA. Ne jemi disa organizata, disa njerëz të cilët besojmë në një bashkëpunim rajonal dhe duam të promovojmë, të ushtrojmë presion që ky Komision rajonal të ndodhë, sepse besojmë se ajo do të ratifikoj disa gjëra në të ardhmen. Ju lus të mos e centralizojmë këtë çështje [me themelimin e Komisionit kombëtar të Kosovës]. Komisioni nuk do të udhëhiqet nga shoqëria civile. Do të udhëhiqet nga njerëzit më të besueshëm në botë dhe në Ballkan, kështu që besoj në bashkëpunimin rajonal. (Kushtrim Koliqi, Integra, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Bosnja dhe Hercegovina ka qenë dy herë iniciator për formimin e Komisionit kombëtar boshnjak. Dy herë! Asnjëherë nuk ka pasur sukses për shkak se objektivisht në Bosnje dhe Hercegovinë nuk mund të arrihet te e vërteta dhe faktet, po që se ne këtë nuk janë të përfshirë

edhe kroatët dhe serbët. Për shkak se shumica e autorëve, urdhërdhënësit, vendimmarrësit, formacionet, policia, ushtria, kanë qenë nga Serbia. Prandaj kjo nuk mund të përcaktohet në nivel kombëtar. (Nataša Kandić, Fondi për të Drejtën Humanitare, Serbi, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Mandati është i rëndësishëm për funksionimin e Komisionit. Mandati i plotë, sepse ne mund të ta organizojmë Komisionin mirëpo varet se çfarë mandati kemi dhe sa mund të jemi funksional, përderisa Komisioni Rajonal ka shumë më shumë kompetenca dhe njihet nga të gjitha institucionet. Prandaj, ideja e themelimit të Komisionit Rajonal është shumë më e logjikshme. (Ylber Maxhuni, Youth step, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Përse qasja rajonale? Ne kemi tentuar disa herë ta fitojmë Komisionin komunal mbi të vërtetën dhe për pajtim në Bijelinë dhe e kemi fituar. Dhe pastaj a e dini se çka ka ndodhur? Qeveria gjithmonë ju befason. Në Komision zgjedhin njeriun i cili ka qenë komandant i kampit internues në Batkovic, afër Bijelinës. Dhe ai ua bënë të pamundur të gjitha institucioneve dhe shoqatave të pajtohen me një nënçmim të tillë, të marrin pjesë në punën e këtij Komisioni. (Salem Corbo, Kthimi dhe Mbijetesa e Qëndrueshme, BH, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Spektori civil i Kosovës duhet të konsolidohet brenda vetes dhe të ketë një qëndrim me Qeverinë, e pastaj të përkrahë themelimin e Komisionit Rajonal.

Fillimi do të duhej të përfshinte konsultat dhe konsolidimin dhe të merret një qëndrim brenda shoqërisë civile e para se gjithash me qeverinë brenda Kosovës. Kur të vij koha dhe kur të shuhen të gjitha kundërthëniet, të themelohet Komisioni Rajonal, respektivisht të konsolidohen radhët e sektorit civil në bashkëpunim dhe koordinim të plotë me Qeverinë, e cila mund të ndihmojë shumë në konsolidimin e radhëve të sektorit civil në Kosovë, i cili është ende i rezervuar. (Mazlum Baraliu, Fakulteti Filozofik në Prishtinë, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Përkrahja e sektorit civil është e domosdoshme për themelimin dhe punën e KOMRA.

Çfarëdo qoftë struktura dhe përbërja e Komisionit, ai nuk do të ketë sukses pa përkrahjen e shoqërisë civile, respektivisht organizatave joqeveritare. Për arsye se organizatat joqeveritare shtrihen në rajone të caktuara dhe shërbejnë si mjet themelor, plotësisht të pa zëvendësueshme për të arritur deri tek viktimat, deri te të goditurit. E siç dihet, roli i Komisionit është që të merret me trajtimin e viktimave, qoftë me gjetjen e personave të zhdukur qoftë me ofrimin e ndihmës materiale për viktimat e goditura të cilat kanë humbur më të dashurit e tyre, dhe sot askush nuk merret me ta dhe me risocializimin e tyre. (Ylber Maxhuni, Youth step, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Mandatin e Komisionit duhet ta propozojnë viktimat dhe shoqëria civile, ndërkaq shtetet duhet ta themelojnë KOMRA.

Më pëlqen që presidenti i vendit dhe kryeministri kanë përkrahur themelimin [KOMRA], e që ne këtu jemi si propozues të Komisionit për përcaktimin dhe tregimin e të vërtetës, për shkak se në fakt këto Komisione themelohen nga ana e shtetit, dhe pikërisht shteti është ai i cili ua përcakton mandatin dhe qëllimet, ua kufizon veprimtarinë dhe e autorizon Komisionin. Shteti është ai i cili duhet të pranojë rekomandimet të cilat do të duhej të ishin pjesë përbërëse e raportit përfundimtar të Komisionit. (Avni Melenica, Shoqata e Familjeve të Personave të Zhdukur, 22 Maj, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Disa pjesëmarrës kanë shprehur dyshimin se po keqpërdoret përkrahja e politikbërësve kosovarë ndaj iniciativës KOMRA. Me këtë nuk u pajtuan të gjithë të pranishmit.

Më duket sikur po politizohet pak përkrahja formale, e kisha thënë ndoshta edhe përkrahja individuale e përfaqësuesve të institucioneve tona. Ju lutem, unë konsideroj që shumica e prijësve tanë shtetëror, me gjithë respektin për pozitat të cilat ata i mbajnë, nuk kanë përvojë në ballafaqimin me vuajtjet e popullit të Kosovës, nuk janë në nivel të detyrave të tyre, nuk janë të përgjegjshëm dhe nuk janë për tu falënderuar, prandaj ne kemi bartur tek burrshtetasit tanë propozimet, kritikën dhe kërkesën tonë të jenë të kujdesshëm se kënd dhe çfarë po përkrahin, siç e kanë ata shprehur, pasi i dëmtojnë proceset, dëmtojnë aktivitetet humanitare. (Haki Kasumi, Këshilli për Koordinimin e Shoqatave të Familjeve të Personave të Zhdukur në Kosovë, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Gjithmonë do të ketë përkrahje nga Qeveria e Kosovës, e në këtë rast, përkrahja e Komisionit qeveritar për personat e zhdukur, gjitha iniciativave të cilat do të kontribuonin zgjidhjes së fatit të personave të zhdukur. Kjo është një brengë e përgjithshme e shoqërisë, që paraqet edhe një prioritet të Qeverisë së Kosovës. (Kushtrim Gara, Komisioni për Personat e Zhdukur të Qeverisë së Kosovës, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Mendoj se në këtë moment ne nuk kemi kërkuar kurrfarë përkrahje politike për themelimin e Komisionit, sepse kjo do të ndodhë tek pas dy vitesh. Ne si iniciator, si pjesëtarë të Koalicionit, kërkojmë nga politikë bërësit përkrahje për këtë iniciativë në nivelin e bashkëpunimit rajonal, në nivel të qasjes rajonale ndaj kësaj çështje, përveç tjerash edhe për të zhdukurit dhe vërtetimin e fakteve mbi krimet e luftës. Vetëm pasi ti përfundojmë këto konsulta, kur ta krijojmë këtë model të Komisionit, në shoqëria civile, ne do të shkojmë nga Qeveritë dhe Kuvendet, dhe tek atëherë vjen vërtetë njëfarë vendimmarrje e tyre lidhur me këtë. (Natasa Kandic, Fondi për të Drejtën Humanitare, Serbi, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Komisioni duhet të merret me krime nga e kaluara e afërt, të ketë kornizë të definuar kohore dhe hapësinore, dhe të merret ekskluzivisht me krime masive e jo individuale.

Këto komisione duhet të merren me krimet e kryera në të kaluarën e afërt, sepse këto komisione do të përqendrohen në deklaratat e dëshmitarëve, viktimave dhe aktorëve të krimit. Për të funksionuar më shpejt, më sakët dhe në mënyrë më kualitative, Komisioni duhet saktësisht ta dijë se çka do të bëjë, në çka do të përqendrohet, dhe të ketë hapësirë qartësisht të definuar kohore

dhe rajonale, në të cilat do të punojnë komisionet e përmendura. Komisioni duhet të merret me krimet e rënda, më sakët me krimet në të cilat kanë pësuar numër i madh njerëzish, sepse nuk është në fokus të Komisionit të merret me krimet individuale. (Avni Melenica, Shoqata 22 Maji, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Ndihma financiare dhe dëmshpërblimet duhet të drejtohen nga viktimat, e jo si deri më tani nga pjesëmarrësit e luftës.

Dëmshpërblimet në të gjitha shtetet duhet të drejtohen kah viktimat. Përparësi e shumëfishtë i është dhënë popullatës së luftëtarëve, gjë që unë e kuptoj, mirëpo në mënyrë absolutisht të padrejtë është anashkaluar popullata e viktimave, familjeve të viktimave, sidomos nëse janë vrarë mbajtësit e familjes, me që rast familjet janë sjellë në situata jashtëzakonisht të rënda dhe dramatike. (Salem Corbo, Shoqata Kthimi dhe Mbijetesa e Qëndrueshme, BH, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Është e domosdoshme të ndryshohet qëndrimi ndaj dëshmitarëve të krimit në rajon.

Tre marka është shujta të cilën e paguan gjyqësori i Bosnjës dhe Hercegovinës nëse dëshmitari vjen nga Bjelina në Sarajevë. Nuk u pranohen shpenzimet e rrugës. E dini, në mënyrë deklarative të gjithë dëshirojnë që fajtorët të dënohen, mirëpo në praktikë shumë nga ata shkaktojnë opstruksione të ndryshme, mohojnë të gjitha orvatjet e sektorit jo qeveritar, e shumë më e qartë do të jetë nëse e kujtoni se në vendet kyçe Bjelinë janë absolutisht të njëjtit njerëz të cilët kanë qenë aty në periudhën e viteve nga '92 deri '95, duke filluar nga policia e më tutje. (Salem Corbo, Shoqata Kthimi dhe Mbijetesa e Qëndrueshme, BH, Konsultat kombëtare me shoqatat e viktimave dhe shoqërinë civile, Prishtinë, 9. Maj 2009.)

Në konsultat në Kosovë duhet ftuar edhe shoqatat e veteranëve shqiptarë edhe ato të serbëve nga Serbia.

Apelot të ftohen: Shoqata e Veteranëve të Luftës të Ushtrisë Çlirimtare të Preshevës, Medvegjës dhe Bujanovcit dhe Shoqata e Familjarëve të Luftëtarëve të Rënë. Duhet të thirren edhe shoqatat tjera të ish veteranëve të luftës, shoqatat e luftëtarëve të rënë, dhe që në këto konferenca (tryeza) të thirren edhe shoqatat nga Serbia. Kamë marr pjesë në Jahorinë në Sarajevë kur një ushtar rezervist nga zona e Karadakut më ka dhënë shumë informata. Kemi biseduar pse ata nga Serbia nuk thirren që të japin informata konkrete. Ai ishte nga Surdulica dhe këto të dhëna ishin konkrete, me shumë kuptim dhe plotësisht të vërteta. (Shaban Terziu, Landsdowne, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Gjetja e personave të humbur duhet të jetë parakusht për Komisionin e përbashkët me Serbinë.

Kur të themelohet Komisioni, Serbia duhet ti plotësoj disa kushte, që të gjendet edhe personi i fundit i zhdukur. Që të gjithë ata kriminel të sillen para drejtësisë, që të paguajnë dëmshpërblimin për njerëz dhe dëmin e shkaktuar material. Pastaj do të vije deri te themelimi i këtij Komisioni. Komunat Gllogoc dhe Skenderaj ende i kanë mbi 300 persona të zhdukur.

Familjet kurrë nuk do të pajtohen që të vije deri te kjo për të cilën ne po mendojmë. Familjet po i kërkojnë të afërmit e tyre. (Xhafer Veliu, Shoqata Pengu i Lirisë, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Është e nevojshme që bashkësitë fetare të marrin pjesë në konsultat e iniciativës KOMRA .

Bashkësitë fetare gjithsesi të thirren dhe nëse njëherë nuk vijnë mund të vijnë në takimin e radhës. (Mazllum Baraliu, Fakulteti Filozofik në Prishtinë, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).

Në punën e Koalicionit për KOMRA duhet të përfshihen edhe psikologët social, për shkak se traumat e njerëzve janë shumë të mëdha.

Dhembja është shumë e madhe e edhe traumat janë shumë të mëdha. Pikërisht ky është një element për shkak të cilit nganjëherë e humbim drejtimin që të ndërtojmë diçka pragmatike, diçka që u nevojitet të gjithëve. (...) Prandaj në këtë aspekt, mendoj se është më se e nevojshme që të kemi njerëz të cilët për një kohë të gjatë janë marr me çështjet e traumave dhe njerëz të cilët janë psikolog social, për shembull, pasi që ne kemi shumë organizata dhe individ të cilët kanë punuar dhe të cilët janë shumë të mirë në këtë drejtim. (Eli Krasniqi, Sociologe nga Prishtina, Kosovë, Konsultat Kombëtare me Shoqatat e Viktimave dhe me Shoqërinë Civile, Prishtinë, 9 maj 2009).